

## **ДЖАЗОВЕ ГІТАРНЕ ВИКОНАВСТВО У ПОСТРАДЯНСЬКОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ: ВИТОКИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ**

У статті розглянуто зовнішні та внутрішні чинники, що вплинули на розвиток джазу на гітарі на теренах країн колишнього Радянського Союзу – Україні, Білорусі, Росії. Висвітлено творчі портрети гітаристів, які причетні до розвитку гітарного джазового мистецтва. Проаналізовано проблеми і перспективи джазового виконавства на гітарі на пострадянському культурному просторі.

*Ключові слова:* пострадянський культурний простір, джаз, гітара, виконавська техніка, фінгерстайл.

In the article we consider the external and internal factors of influence on the guitar jazz development on the territory of the former Soviet Union republics such as Ukraine, Belarus and Russia. The article highlights creative portraits of the guitarists, participated in the development of the guitar jazz art. We analyze the problems and prospects of the guitar jazz performance on the post-Soviet cultural area.

*Key words:* post-Soviet cultural area, jazz, guitar, performance technique, fingerstyle.

Кінець ХХ століття в джазі ознаменований відходом від америкоцентризму. Сьогодні у світовому інформаційному просторі все більшої ваги набувають країни, для яких джазове мистецтво є відносно новим музичним напрямом. Популярності сучасного джазу сприяє розвиток телекомунікаційних технологій, в тому числі й інтернету. Сучасне джазове мистецтво поповнилося новими інтонаційними практиками та засобами музичної виразності [5]. Так, наприклад, американський фьюжн-гітарист Ел ді Меола у своїх музичних експериментах використовує українську бандуру, Олександр Віницький у джазових композиціях – обробки єврейських мелодій, у творчості Енвера Ізмайлова завжди є мелодика етносу татар.

Стрімкий розвиток джазового гітарного виконавства на пострадянському просторі зумовило те, що нині все більш доступним стає обмін інформацією з зарубіжними музикантами.

Джазове гітарне виконавство сьогодні є надзвичайно популярним, проте музикознавчих розвідок на цю тему небагато. У більшості випадків це статті не аналітичного, а музично-критичного характеру, надруковані у російській, українській, білоруській, зарубіжній пресі, а також на сайтах в мережі Інтернет. Українські науковці не розглядають українське гітарне джазове виконавство як специфічну галузь національної виконавської традиції на інструменті. Розвідки українських вчених присвячені загальним тенденціям сучасного світового (дисертація Т. Іванникова «Тенденції розвитку гітарного мистецтва 1970 – 2010 років» [4]) і українського (дисертаційне дослідження В. Сидоренко «Гітарна традиція Львова як складова академічного народно-інструментального мистецтва України» [8]) гітарного виконавства, де джазова музика розглядається у контексті загальних тенденцій гітарного музикування. Джазовій музиці на гітарі присвячена стаття Ю. Дмитрієвського та В. Манілова «Гітара від блюзу до джаз-року» [2], а також дисертація

Є. Мошака «Традиції гітарної музики в контексті європейської музичної культури другої половини ХХ століття» [6]. Серед сучасних російських робіт відмітимо дисертаційне дослідження Н. Якименко «Акустична гітара в діалозі з академічною та джазовою традиціями» [9].

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що сьогодні спостерігається підвищений інтерес музикантів, зокрема гітаристів, до джазового мистецтва. Метою публікації є окреслення основних тенденцій розвитку джазового виконавства на гітарі у країнах колишнього Радянського Союзу (зокрема, в Україні, Білорусі, Росії) та виокремлення ключових фігур гітаристів, причетних до розвитку гітарного джазового мистецтва на сучасному пострадянському культурному просторі.

Досліджуючи новітні тенденції гітари у джазі, що відбуваються на теренах пострадянських країн, слід згадати гітаристів, які починали працювати у даному напрямі ще у період СРСР. Першими радянськими джазовими гітаристами були Олексій Кузнецов-старший та Олексій Кузнецов-молодший (Москва), Тійт Паулус (Таллінн), Володимир Молотков та Володимир Манілов (Київ), Олександр Любченко (Дніпропетровськ), Сергій Антішин та Володимир Ткаченко (Мінськ).

У витоків розвитку гітарного джазу на Україні стояли Володимир Молотков та Володимир Манілов. В. Манілов є автором багатьох книг, пов'язаних з джазом на гітарі («Техніка джазового акомпанементу на шестиструнній гітарі», «Джаз в ритмі самби» тощо), ці книги і зараз користуються попитом у гітаристів. Музикант також працював як педагог і пропагандист гітари.

В. Молотков – джазовий гітарист, педагог, перший викладач гітари естрадно-джазового відділу київського музичного училища імені Р. Глієра. Серед його учнів – талановиті виконавці Олексій Крупський та Ігор Бойко. Музикант є автором методичних посібників – «Аранжування на гітарі», «Джазова імпровізація на шестиструнній гітарі» [2].

Не можна оминати увагою і дніпропетровського гітариста та композитора Олександра Любченка, який експериментує із синтезом різних стилів (джазу, року, фольклору слов'ян та народів Сходу). Крім виконавської діяльності, він займається педагогічною та методично-дослідницькою діяльністю у царині джазу.

Однією з проблем професійного джазового навчання гри на гітарі є той момент, що за часів Радянського Союзу гітара позиціонувалася як народний інструмент і гітарі навчалися на відділах народних інструментів. Розвитку джазового виконавства посприяло відкриття естрадно-джазових відділень в навчальних закладах – музичних школах, училищах, вищих навчальних закладах не тільки у мегаполісах, а й в містах обласного масштабу. Але цих музичних закладів недостатньо, і переважна більшість гітаристів знайомиться з джазом або в музичній школі, де викладач для урізноманітнення класичного репертуару включає твори в джазовому стилі або обробки джазових стандартів для гітари, або слухаючи записи зарубіжних гітаристів і знімаючи на слух музичний матеріал та манеру виконання.

У джазі кінця ХХ – початку ХХІ століть переважає стиль фьюжн, який об'єднує риси традиційного джазу з фольклорними елементами, притаманними країні і народності виконавця. Як і за радянської доби, так і нині існує тісний взаємозв'язок між музикантами України, Росії та Білорусі. Цьому сприяє не лише територіальна близькість цих країн, а й спорідненість менталітету, подібність фольклорних інтонацій та роль культури у соціумі.

Музичний ринок Росії є більш насичений якісною музикою, там існує великий потенціал для розвитку виконавців, багато музикантів з України та Білорусі прагне виїхати до Росії, а саме – до Москви, де є вища естрадна культура і більший фінансовий оборот у даній сфері.

Розвиток джазу в Росії тісно пов'язаний з ім'ям Олексія Кузнецова – гітариста, педагога, аранжувальника та композитора, народного артиста Росії, за плечима якого більш як 50-річна творча діяльність. Музикант пішов по стопах батька, Олексія Кузнецова-старшого, який був одним з перших джазових гітаристів СРСР. Олексій Кузнецов-молодший є один із засновників російської гітарної джазової школи. Він постійно концертує, бере участь у фестивалях, дає майстер-класи, грає з багатьма відомими джазовими музикантами – Ігорем Брилем, Ігорем Бутманом, Сергієм Манукяном.

Молоде покоління джазових гітаристів репрезентує Роман Мірошніченко – російський гітарист, композитор та музичний продюсер українського походження – один з найпопулярніших гітаристів, признаних не лише в СНД, а й за його межами. Перший і поки що єдиний музикант з країн СНД, який у двох номінаціях став переможцем престижної музичної премії 9th Annual The Independent Music Awards (США). Роман Мірошніченко задіяний у рекламі багатьох американських та європейських компаній, які спеціалізуються на виготовленні музичної продукції. Музикант грав з визначними джазовими музикантами, серед яких – Ларрі Коріел, Ел ді Меола, Диван Гаспарян та інші. Його виконавський стиль можна віднести до стилю фьюжн, а манера гри трохи нагадує таких видатних гітаристів, як Ел ді Меола, з яким він грав в дуеті, Джон Маклафлін. Р. Мірошніченко переважно грає на електроакустичній гітарі, він чудово володіє медіаторною технікою, у виконавстві активно користується новітніми музичними технологіями та ефектами.

У стилі фьюжн працює Іван Смірнов – віртуоз-гітарист, майстер акустичної гітари. Його оригінальний виконавський стиль характеризується поєднанням російського народного мелосу, академічної витриманості, джазової імпровізації та взаємодії музики народів світу. Творчий шлях музиканта надзвичайно насичений – участь в джаз-рок ансамблі Олексія Козлова «Арсенал», ВІА «Голубі гітари», експериментальний ансамбль електронної музики «Бумеранг», фьюжн-група «Друге дихання». Гітарист постійно концертує та бере участь в Міжнародних фестивалях не лише в Росії, а й по всьому світу.

Також у стилі фьюжн працює Ігор Бойко [3] – російський гітарист, композитор і аранжувальник, учень видатного київського джазового гітариста В. Молоткова. Музикант записав шість сольних компакт-дисків. Ігор Бойко постійно концертує, бере участь у різноманітних джазових фестивалях. Музикант грав із багатьма відомими джазовими музикантами – Сергієм Манукяном, Олексієм Козловим, Ігорем Бутманом, Реєм Чарльзом, Майком Стреном та іншими. Ігор Бойко є автором навчальних книг – таких як «Мій метод» (у двох виданнях) та «Імпровізація на електрогітарі» (складається з чотирьох частин, у яких крок за кроком викладений матеріал і дані методичні пояснення для ефективного навчання). У 2005 році музикант заснував «Лабораторію професійного навчання гітаристів».

Майстром two-handed tapping (так звана «фортепіанна» техніка, при якій звук витягується ударами пальців обох рук по струнах між ладів на грифі гітари) є Дмитро Малолетов [7] – російський гітарист, випускник естрадного відділення Мінського інституту культури по класу електрогітари (викладач

В. Ткаченко). Музикант працював в різних естрадних колективах (під управлінням І. Ніколаєва, О. Газманова, І. Аллегрової), а також у групах «Електро-клуб», «Маки». Звучання його гітари можна почути в піснях, виконуваних Н. Корольовою, А. Пугачовою. Дмитро Малолетов записав два компакт-диски – «Лицар гітари» (14 п'єс, виконаних «дворучною» технікою без студійних накладень) та «Вересень».

Д. Малолетов, крім концертних виступів, займається педагогічною діяльністю, є автором декількох навчально-методичних посібників – відео-школи «Фортепіанна техніка гри на електрогітарі», де музикант у популярній формі виклав основні принципи гри на гітарі новим незвичайним способом. Аудіо-нотного навчального посібника «Прогресивна техніка гри на гітарі», в якому автор детально розглянув питання нових способів видобування звуку двома руками, координації рук при грі, з'єднання класичної техніки з «фортепіанною» та ін. Книга (з аудіокасетю, що додається, на якій записані всі вправи, учбові і концертні п'єси) «Прогресивна техніка гри на електрогітарі» є виданням у своєму роді унікальним. Цей підручник – перший повний посібник з даного виду гітарної виконавської техніки у російській гітарній учбовій літературі. Також Д. Малолетов написав книгу «Гра на гітарі. Теорія і практика», в якій викладена авторська методика «гітарного» сольфеджіо і інших теоретичних питань.

Д. Малолетов є редактором професійно-технічного журналу IN/OUT, ведучим розділу «Майстер-клас» в журналі «Music Vox», постійним членом журі міжнародного конкурсу «Багатолика гітара», керівником крупного гітарного сайту [www.guitar-club.ru](http://www.guitar-club.ru), автором і ведучим радіопередачі «Гітарний клуб Дмитра Малолетова», яка виходить на хвилях Російської Служби Новин (FM 107.0 в ніч з неділі на понеділок).

Торкаючись теми класичної гітари в джазі, треба в першу чергу назвати ім'я Олександра Віницького – російського гітариста та композитора, викладача РАМ ім. Гнесіних, автора навчального курсу «Класична гітара в джазі». Особливістю цього курсу є те, що там поетапно викладено матеріал для освоєння джазового виконання на класичній гітарі на прикладі власних творів, а також дається пояснення стилістичних особливостей стилів – свінг, блюз, страйт, джаз-рок, босса-нова, самба.

О. Віницький з успіхом концертує і пропагує власну музику у різних країнах світу: Ізраїлі, США, Франції, Литві, Англії, Естонії, Білорусі, Україні, а також у великих містах Росії – Москві, Санкт-Петербурзі, Самарі, Новосибірську, Єкатеринбурзі та ін. Крім концертів, О. Віницький запрошується до складу журі різних джазових фестивалів, які проходять не лише в Росії, а й за її межами.

Молоде покоління класичних гітаристів, які виконують джаз на класичній гітарі презентує гітарист-віртуоз – Микита Болдирев, який грає джаз на класичній гітарі. Музикант потрапив у книгу рекордів Гіннеса за швидкість засвоєння музичного матеріалу. М. Болдирев є лауреатом багатьох гітарних конкурсів не лише класичного спрямування, а й джазового, учасником багатьох гітарних фестивалів в Росії, Польщі, Україні, Австрії, Білорусії. Музикант став грати джаз і робити обробки джазових тем для класичної гітари під впливом французького класичного гітариста та композитора Роланда Діенса.

Дитячі джазові п'єси для класичної гітари є в доробку композитора та гітариста Олега Кісельова. Серед них варто відзначити альбом джазових п'єс «Немного отдохни от Каркасси», «Блюз опоздавшего поезда» та джаз-сюїту, присвячену Олександрові Віницькому. Ці твори є нескладними для виконання,

наповненні джазовими ритмами та ігровими прийомами. Вони можуть збагатити репертуар юних гітаристів і заохотять до гри в цьому стилі.

Серед розмаїття стилів треба згадати і фінгерстайл – специфічну пальцеву техніку гри на акустичній гітарі, запозичену у гітаристів-класиків. Яскравим представником фінгерстайлу у Росії є Даніс Щербаков – гітарист та композитор, випускник Казанської консерваторії по класу класичної гітари, доцент Ульяновського державного університету. Музикант є лауреатом міжнародних конкурсів з класичної гітари. Тим, що грає саме в цьому стилі, Д. Щербаков завдячує Томмі Емануелю, гра якого справила на нього велике враження [1].

Висвітлюючи стан справ в Україні, слід зауважити, що на зламі століть у напрямі джазу тут продовжують працювати Олександр Любченко та Енвер Ізмайлов – музиканти, становлення яких проходило ще за радянських часів. Зараз вони отримали більше можливостей як у виборі інструментів, так і в плані комунікації з музикантами і культурами світу.

Найяскравішим представником джазу в Україні є електрогітарист та композитор Енвер Ізмайлов. Його унікальний виконавський стиль – це синтез джазу з народним фольклором, зокрема з татарським. Техніка гри музиканта – дворучний теппінг, одна з найскладніших технік гри на гітарі. Він опанував її одним з перших на теренах Радянського Союзу. Музикант входить у 100 кращих світових гітаристів всіх музичних стилів і жанрів.

Одним з перспективних гітаристів є Сергій Овсянніков – київський музикант, який грає в стилі великого Джанго Рейнхарда, а також виконує джазмануш (циганський джаз).

Джазові твори на класичній гітарі – вагомий внесок в розвиток гітарного виконавства в цьому напрямі, тому що багато професійних гітаристів розпочинають знайомство з джазом з гри на класичній гітарі.

Серед власних творів та аранжувань для класичної гітари джазові твори має у власному доробку чернігівський класичний гітарист та аранжувальник Олег Бойко. Музикант працює викладачем Чернігівського музичного училища по класу гітари, веде активну концертну діяльність. Він є переможцем багатьох престижних всеукраїнських та міжнародних конкурсів.

Національний репертуар для класичної гітари в стилі джаз поповнюють гітаристи-композитори, які входять до Всеукраїнської асоціації гітаристів Національної Всеукраїнської музичної спілки – Костянтин Чеченя, Сергій Самоткін, Борис Бельський. У аранжуваннях джазових стандартів та власних оригінальних творах у джазовому стилі цих композиторів переважають традиційні риси, притаманні джазовій музиці – блюз, регтайм, самба та босса-нова, які поєднуються з національними музичними традиціями України.

На заході України плідно працюють композитори-гітаристи, випускники Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка – Михайло Вігула, Юрій Стасюк та Андрій Андрушко. Особливостями їхніх творів, написаних у джазовому стилі, є синтез національного фольклору з традиційними елементами джазу. Їх творам притаманна імпровізаційність та поєднання ритмічної основи українського фольклору з джазовою гармонією. Використання різних колористичних прийомів та поєднання різноманітних засобів музичної виразності робить ці твори оригінальними і цікавими для слухача. Джазові твори, створені українськими композиторами для класичної гітари є хорошим поповненням національного та світового репертуару і є репрезентативними для сучасної України.

Сучасний музичний простір Білорусі різноманітний і стилістично насичений. Білоруські музиканти не стоять осторонь інтеграційних світових процесів. Одним із популярних музичних напрямів є джаз, який знаходить свою слухачьку аудиторію. З'являються музиканти із власним стилем і баченням музики, які створюють якісний музичний продукт.

Говорячи про білоруську джазову музику для гітари, слід висвітлити творчі постаті музикантів, які розвивали даний музичний напрям у цій країні. Пропагує білоруське джазове мистецтво Сергій Антішин – гітарист та аранжувальник, заслужений артист Республіки Білорусь. Творчу кар'єру музикант розпочав у «Піснях». Сьогодні він є провідним гітаристом державного концертного оркестру Білорусії, активно працює з різними білоруськими джазовими групами «Apple Tea», «Flat», «Acoustic Band» та іншими, як студійний музикант він неодноразово брав участь у фестивалях «Словянський базар» (Вітебськ), «Золотий шлягер» (Могильов) та інших. Сергій Антішин займається також викладацькою діяльністю.

Першим з білоруських гітаристів почав використовувати «теппінг» Володимир Ткаченко. Музикант пропагує і розвиває цей вид техніки гри на гітарі в Білорусії, він є автором багатьох п'єс та обробок в даному стилі. Серед учнів і послідовників музиканта – російський гітарист Дмитро Малолетов, який зробив значний внесок у розвиток техніки гри на електрогітарі – дворучному теппінгу в Росії та СНД. Педагогічна діяльність В. Ткаченка пов'язана з викладанням на естрадному відділенні Мінського інституту культури. Також він працює аранжувальником у державному концертному оркестрі Білорусі, для якого зробив понад 1000 аранжувань. В. Ткаченко є автором багатьох творів крупної форми – симфонії «Пісняри» та «Бітлз», джазової сюїти у трьох частинах на білоруські народні теми та інші.

Активно працює в джазовому стилі доцент Білоруського державного університету культури і мистецтв, завідувач кафедри естрадної музики Володимир Угольник – гітарист і композитор, лауреат міжнародних конкурсів. Завдяки блискучій техніці гри на гітарі, емоційному виконанню, оригінальній ритміці і мелодиці він є одним з найпопулярніших музикантів Білорусі. Музикант працював в оркестрах Praha Cirk Centrum і Cyrk Peniny (Польща), оркестрі Білоруського цирку, був музичним редактором мінського театру «Христофор». В. Угольник пише музику для кіно, театру, реклами, активно концертує та бере участь у фестивалях, що проходять в Білорусі та за її межами.

Якщо говорити про твори в стилі джаз для класичної гітари, то вони є в доробку білоруських композиторів-гітаристів Ігоря Шошина та Олега Копенкова. Твори цих композиторів дають можливість учням музичних шкіл та студій з дитинства познайомитись з джазом і спробувати грати його на гітарі.

Для обміну досвідом із зарубіжними музикантами, відкриття нових виконавців і пропаганди джазового мистецтва на гітарі проводяться гітарні джазові фестивалі в Росії, Україні, Білорусі. Популярними заходами такого роду є «Грифоманія» (Мінськ), Міжнародний фестиваль-конкурс ім. Володимира Молоткова (Київ), міжнародний фестиваль джазу «Jazz Bez» (Харків), Міжнародний фестиваль гітарного джазу (Санкт-Петербург).

Прослідкувавши розвиток джазового гітарного виконавства кінця ХХ – початку ХХІ століть на теренах СНД, можна визначити основні тенденції, що полягають у синтезі стилістичних елементів, вдало поєднаних виконавцями і композиторами для створення якісно нового музичного продукту.

Джазове гітарне виконавство на пострадянському просторі за відсутності ґрунтовної освіти в цьому напрямі не має цілеспрямованого розвитку, кожен гітарист методом експерименту приходять до виконавської майстерності, граючи у різностильових колективах та прослуховуючи музику інших джазових виконавців на різних інструментах. Позитивними тенденціями є бажання більш досвідченіших виконавців створити власну школу та передати свої здобутки молодим виконавцям, тим самим розвиваючи гітарне джазове мистецтво у своїх країнах. Для цього відкриваються естрадні відділення у мистецьких закладах, проводяться різноманітні майстер-класи та семінари. Створення навчального репертуару та методичної літератури сприяє розвитку джазу на гітарі, робить його доступнішим для різних вікових категорій і систематизує процес навчання, даючи чітку послідовність вивчення характерних рис та виконавських особливостей цього стилю.

Варто зазначити, що гітарний джаз країн СНД не є одностильовим – виконавці працюють у різних напрямках: джаз-мануш, фьюжн, блюз, фінгерстайл тощо. Сучасна джазова музика носить інтеграційний характер, що дає змогу на рівних конкурувати з іншими музичними напрямками. Розвитку гітарного джазу сприяє творчий обмін з музикантами всього світу, вивчення стилів та виконавських манер музикантів світового рівня. Джазові гітаристи синтезують фольклор різних етносів, що проживають на території СНД, виробляючи власний унікальний стиль. Інтеграційні процеси у сучасному гітарному джазовому виконавстві тісно пов'язані із соціокультурними тенденціями, що відбуваються по всьому світі.

### *Література*

1. Данис Щербаков. Fingerstyle. Официальный сайт исполнителя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.danis-guitar.ru/>
2. Дмитриевский Ю. Гитара от блюза до джаза-рока / Ю. Дмитриевский, В. Манилов // Гитара от блюза до джаза. Популярные джазовые пьесы. – К. : Музична Україна, 1985. – С. 3–18.
3. Игорь Бойко. Официальный сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.igorboiko.com/>
4. Іванников Т.П. Тенденції розвитку гітарного мистецтва 1970–2010 років : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.03 – «Музичне мистецтво» / Т.П. Іванніков. – Х. : Харківський нац. ун-т мистецтв ім. І.П. Котляревського, 2012. – 18 с.
5. Минакова А. Современная массовая музыка / А. Минакова, С. Минаков // История мировой музыки: Жанры. Стили. Направления. – М. : ЭКСМО, 2010. – С. 505–525.
6. Мошак Є.Г. Традиції гітарної музики в контексті європейської музичної культури другої половини ХХ століття : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : спец.: 17.00.03 – «Музичне мистецтво» / Є.Г. Мошак. – Одеса : Одеська держ. музична акад. ім. А.В. Нежданової, 2012. – 16 с.
7. Официальный сайт Дмитрия Малолетова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dmitrymaloletov.ru/>
8. Сидоренко В.Л. Гітарна традиція Львова як складова академічного народно-інструментального мистецтва України : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.03 – «Музичне мистецтво» / В.Л. Сидоренко. – Львів : ЛНМА ім. М.В. Лисенка, 2009. – 18 с.
9. Якименко Н.С. Акустическая гитара в диалоге с академической и джазовой традициями: автореф. дисс. ... канд. искусствоведения : 17.00.02 – «Музыкальное искусство» / Н.С. Якименко. – Нижегородская государственная консерватория (академия) им. М.И. Глинки. – Н. Новгород, 2012. – 25 с.